

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
І.І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА
СОЦІОЛОГІЇ**

КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи

Майя

НИКОЛАСВА

«Вересня» 2022 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**МЕМОРІАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ:
ПРОБЛЕМИ ТА ІНСТИТУЦІЙНИЙ
РОЗВИТОК**

Рівень вищої освіти: *другий (магістерський)*

Спеціальність – 052 Політологія

Галузі знань – 05 Соціальні та поведінкові науки

Освітньо-професійна програма: ОПП «Політологія»

другого (магістерського) рівня вищої освіти

за спеціальністю 052 – Політологія

2022–2023

Робоча програма навчальної дисципліни «Меморіальні дослідження: проблеми та інституційний розвиток» для спеціальність – 052 Політологія

Розробники: КОЧ Світлана Вадимівна – доктор політичних наук, професор кафедри політології.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри політології ФМВПС
Протокол № 1 від "29" 08 2022 р.
Завідувач кафедри _____ (д.ф.н., проф. Василь ПОПКОВ)

Погоджено із гарантом ОПП/ОНП _____
_____ (д.п.н., проф. Василь ПОПКОВ)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК) _____
факультету МВПС
Протокол № 1 від 30.08. 2022 р.
Голова НМК _____ (к.п.н., доц. Олег ХОРОШИЛОВ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри політології
Протокол № 1 від "28" серпня 2023 р.
Завідувач кафедри _____ (В. Попков)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____
Протокол № _____ від " _____ " _____ 202__ р.
Завідувач кафедри _____ (_____)

ЗМІСТ		
1.	Опис навчальної дисципліни	4
2.	Мета та завдання навчальної дисципліни	5
3.	Зміст навчальної дисципліни	7
4.	Структура навчальної дисципліни (денна / заочна)	10
5.	Теми семінарських занять	12
6-7	Теми практичних та лабораторних занять	13
8.	Самостійна робота	13
9.	Методи навчання	16
10.	Форми контролю та методи оцінювання Критерії оцінювання результатів навчання	17
11.	Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти	18
12.	Методичне забезпечення	18
13.	Питання для підготовки до підсумкового контролю	19
14.	Рекомендована література до вивчення курсу	20

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>денна форма навчання</i>	<i>заочна форма навчання</i>
<p>Загальна кількість: кредитів – 5</p> <p>годин – 150</p> <p>змістових модулів – 2</p> <p>ІНДЗ – дослідження та презентація спеціальної теми.</p>	<p>Галузь знань 05 – соціальні та поведінкові науки</p> <p>Спеціальність 052 – політологія</p> <p>Рівень вищої освіти: другий (магістерський)</p>	Вибіркові освітні компоненти. ВБ 5.3.	
		<i>Рік підготовки:</i>	
		2-й	2й
		<i>Семестр</i>	
		3-й	3-й
		<i>Лекції</i>	
		26 – год.	14 – год.
		<i>Практичні, семінарські</i>	
		24 – год.	-.
		<i>Самостійна робота</i>	
		100 – год.	136 – год.
		у т.ч. ІНДЗ*: - 30 год.	
Форма підсумкового контролю: залік			

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

КОД дисципліни в ОПП «Політологія» - ВБ 5.3.

Дисципліна «Меморіальні дослідження: проблеми та інституційний розвиток» включена до переліку вибіркових освітніх компонентів (ВБ 5.3. освітньо-професійної програми (ОПП) для другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 052 – «Політологія».

Метою курсу є ознайомити магістрів з основними підходами memory studies, що склалися в гуманітарних науках, формування у слухачів уявлення про існуючі методологічні підходи до аналізу механізмів соціально-політичного конструювання минулого в інтересах сучасного; розвиток навичок критичного аналізу сприйняття минулого та сучасного в політичній практиці.

Завданням курсу є: аналіз застосування поняття «пам'ять» та особливості формування уявлень щодо ролі минулого в сучасних соціальних та політичних процесах; визначення тенденцій становлення та розвитку дискурсу щодо ролі пам'яті в політичних процесах та управління; визначення особливості «студій пам'яті» в Україні та перспектив розвитку напрямку memory studies в контексті сучасних міждисциплінарних досліджень; ознайомлення з теоретичним підґрунтям політики пам'яті, та основами технологій мобілізації політичної підтримки, легітимації політичних рішень, конструювання ідентичності; вивчення ключових складових процесу політичного використання минулого в інтересах сучасності та в процесах моделювання майбутнього; надати навички порівняльного символічного аналізу меморіальних політик країн ЄС; продемонструвати механізми конструювання та деконструкції національних стратегій та історичних політик; ознайомити студентів із процесом та наслідками комеморації; аналіз меморіальної політики як системи цілеспрямованих дій органів державної влади, партій, громадських організацій, окремих осіб з управління суспільною пам'яттю, свідомістю, поведінкою, створення меморіальної стратегії в інтересах стабілізації політичної системи.

Предметом вивчення є дискурс щодо меморіальної політики та впливу пам'яті на динаміку та напрям соціально-політичних процесів а також феномен політики пам'яті та історичної політики як сукупність механізмів, процедур та форм взаємодії суб'єктів політичного процесу, спрямованих на управління колективною поведінкою. Пререквізити: Політична психологія. Цивілізація як середовище політогенезу; Світ-системні трансформації у XXI ст.; Політична глобалістика. Постреквізити: Політичні та соціальні технології; Технології кольорових революцій; Проблеми інтеграції та дезінтеграції в сучасній Європі; Підготовка та захист кваліфікаційної роботи магістра

Програма навчальної дисципліни складається з двох змістових модулів: 1. Пам'ять як об'єкт аналізу в соціально-політичних науках; 2. Інструменти управління меморіальними дослідженнями

Вивчення дисципліни спрямоване на формування наступних **компетентностей:**

Інтегрально компетентності (ІК) ІК. здатність розв'язувати складні задачі і проблеми дослідницького та/або інноваційного характеру у політичній сфері, що характеризуються невизначеністю умов і вимог, із застосуванням фахових досліджень та/або здійснення інновацій.

Загальних компетентностей (ЗК): ЗК01. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації; ЗК03. Здатність розробляти проекти та управляти ними; ЗК04. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; ЗК06. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

Спеціальних (фахових) компетентностей (СК): СК01. Усвідомлення природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації; СК03. Критичне осмислення проблем та принципів функціонування та закономірностей розвитку влади та

публічної політики, політичних інститутів та процесів, гендерної політики, світової політики та політики окремих країн та регіонів; **СК04.** Здатність комплексно аналізувати владу та урядування, політичні системи, інститути та режими, політичні процеси та політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування; **СК06.** Здатність використовувати широкий спектр концептів і методів для інтерпретації та аналізу політики на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні; **СК07.** Спроможність ефективно виконувати політико-організаційні, експертно-аналітичні та консультативні функції на національному та міжнародному рівні.

Програмні результати навчання (ПРН): **ПРН 01.** Застосовувати для розв'язування складних задач політології розуміння природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації, особливостей реалізації влади у різних політичних системах, їх соціально-економічного, історичного та соціокультурного контексту; **ПРН 02.** Застосовувати спеціалізовані концептуальні знання з політології, що включають сучасні наукові здобутки у сфері професійної діяльності або галузі знань і є основою для оригінального мислення та проведення досліджень, критичне осмислення проблем у галузі та на межі галузей знань; **ПРН 06.** Критично осмислювати принципи здійснення влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, світової політики та політики окремих країн та регіонів; **ПРН 07.** Здійснювати управління складною діяльністю у сфері політики, політології та у ширших контекстах, розробляти плани і заходи з їх реалізації, забезпечувати якість освіти, оцінювати ефективність і результативність діяльності; **ПРН 08.** Розробляти і реалізовувати наукові та прикладні проєкти у сфері політології та з дотичних до неї міждисциплінарних напрямів з урахуванням методологічних, економічних, соціальних, правових та етичних аспектів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен **знати:** ключові поняття курсу: «політичний дискурс», «студії пам'яті», «соціальна», «історична», «колективна», «культурна», «комунікативна» та інші види пам'яті, «історична амнезія», «забуття», «травматичний історичний досвід», «комеморація»; різницю між ключовими відмінностями понять «історична наука», «соціальна історія», «етнічна історія» «національна історія», «локальна історія», «державна історія»; концептуально-теоретичні підходи до аналізу історичної політики, національної історії, меморіальних стратегій національних гравців; ключові концепції й підходи до вивчення історичної пам'яті та історичної політики; процес та причини політизації історії; класичну та новітню літературу по проблемам меморіальної культури в політиці; технологічні можливості конструювання групових спогадів; методологічні підходи щодо аналізу історичних практик в політиці та інструменталізації історії в політичному процесі. **Вміти:** аналізувати трансфер концепту «memory studies»; визначати зміст та межі наступних концептів: «історична пам'ять», «колективна пам'ять», «соціальна пам'ять», «культурна пам'ять»; визначати напрям трансформації феноменів пам'яті та забуття в умовах природного розвитку соціальних відносин і в умовах реалізації політики пам'яті; аналізувати процеси конструювання минулого у сучасних суспільствах; виявляти причини політизації історії; аналізувати прояви соціального конструювання минулого на макро-, мезо- та мікрорівні; використовувати аналіз соціального (ре)конструювання минулого з метою виявлення вихідних значень явищ та подій; вміти використовувати критичний аналіз в процесах аналізу політичних та соціальних міфів; розуміти закономірності функціонування соціальної пам'яті; здійснювати експертну оцінку текстів, оприлюднених проєктів, політичних та соціальних програм.

3. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1

Пам'ять як об'єкт аналізу в соціально-політичних науках

ТЕМА 1. Теоретико-методологічні підходи до дослідження пам'яті в соціально-політичних науках. Пам'ять як об'єкт аналізу. Міждисциплінарний підхід. Зародження аналізу про роль пам'яті в процесі розвитку людини та суспільства. Пам'ять та пригадування та як форма пізнання у античних авторів. Феномен групової пам'яті у Августина Блаженного. Теоретичні традиції та напрямки в дослідження пам'яті. Психологічний підхід (Дж. Локк). Культурно-антропологічний підхід (Я. Ассман и А. Ассман П. Гуревич). Аксиологічний підхід (М. Бахтін, Ф. Йейтс, П. Хаттон, Х. Вайнріх). Феноменологічний підхід до соціальної пам'яті (Е. Гуссерль, П. Рікер). Семіотичний аналіз пам'яті, або пам'ять як знак (Ю. Лотман, Ч. Пірс, Р. Барт). Соціологічний підхід (Е. Дюркгейм, М. Хальбвакс, А. Шульц, П. Бергер, Т. Лукмана). Поняття «меморіального повороту» у історіографії 1980-х років: причини поширення досліджень пам'яті (П. Бурдьє Д. Лоуэнталь). Етапи вивчення історичної пам'яті у Україні.

ТЕМА 2. Питання сучасного меморіального дискурсу. Проблеми багаторівневого характеру індивідуальної пам'яті (Р. Лебоу, Д. Белл, Ж. Фурастьє, С. Ліпсет); діалектик формування та деконструкції образів минулого в індивідуальній та культурній пам'яті (Ф. Анкерсміт и П. Рікер, М. Зефью); міфологізація та деміфологізація подій минулого та сучасного (Т. Адорно), проблема уявленого майбутнього, як форма конструювання соціальної реальності (Б. Андерсон, Д. Ловенталь); проблема суб'єкту, «носія» історичної пам'яті (П. Бурдьє, Я. Ассман, Ф. Анкерсміт, Р. Бургер, С. Зонтаг); питання «професійної пам'яті історика» (П. Рікерт, А. Меглі); маніпулятивні функції меморіальної політики (М. Фуко, П. Нора); політичний міф в структурі політичної пам'яті (Г. Файн, Д. Лоуэнталь); перегляд націоцентричних підходів в контексті виробництва пам'яті (Б. Ашкрофт, Ф. Купер и Р. Брубейкер). проблема постнаціональної ідентичності (Б. Андерсон, Ю. Хабермас).

ТЕМА 3. Колективна пам'ять як предмет наукового аналізу. Наукова підгрунтя щодо вивчення колективної пам'яті. Комеморативні ритуали в працях Е. Дюркгейма. Концепція «політичного міфу» Г. Тюдора. Значимість історичного нарративу в конструюванні ідентичності у А. Мак-Інтайра та Д. Карра. Проблема природи традицій у Е. Шилза, Е. Хаббаума, Т. Рейджера; соціальні наслідки комеморації у Д. Ловенталя. **Становлення концепту колективної пам'яті.** Роботи Дж. Олик та Дж. Робінса. Дослідження в області зв'язку між культурою та пам'яттю: Ф. Бартлетт, А. Бергсон, У. Беньямін, А. Варбург, Е. Дюркгейм, К. Мангейм, З. Фрейд, М. Хальбвакс, А. Цвейг. **Зародження нової наукової дисципліни.** М. Хальбвакс – соціальні рамки пам'яті та важливість історичної пам'яті для ідентичності груп і суспільств. А. Барбурга – концепт «згадуюча спільнота» та «сховища пам'яті». П. Нора – про «місця пам'яті» в форматі формування групової ідентичності. Науковий обіг поняття «культурна пам'ять». Я. Ассман та вивчення культури пам'яті давніх суспільств. Розбіжності між комунікативною та культурною пам'яттю. Пам'ять як колективний феномен в працях А. Ассманн. Ієрархічність індивідуальної пам'яті. Колективна пам'ять та питання ідентичності. Хронотопічні характеристики соціальної пам'яті. Варіативність сучасних характеристик «культурної пам'яті» в працях А. Ерл, В. Фортунаті, Е. Ламберти.

ТЕМА 4. Меморіальна культура та політична міфологія як об'єкт дослідження

Практичне застосування міфів в політиці (Ж. Сорель, Е. Кассієр, Р. Барт). Міфологія як засіб моделювання нового образу політичної реальності. А. Шопенгауер, З. Фрейд, К. Юнг, Е. Фромм, М. Еліаде, К. Леві-Стросс. Політичний міф як інструмент ідеології (К. Флад, Дж. Комбса, Ч. Боттичи, В. Делла-Салла), Дж. Ричардса). Міф як метанаратив.

Міф та соціальні утопії. Міфологія політичних ідеологій. Алгоритм політичного міфу (Е. Кассіер). Формування політичного міфу (Р. Барт).

ТЕМА 5. Пам'ять як об'єкт політичного впливу в дослідницьких стратегіях. Феномен політичної пам'яті Засоби структурування соціального простору (Ф. де Сосюр, Л. Альтюссер, П. Бурдьє, Б. Верлен, А. Шюц,) маніпулювання пам'яті та конструювання ідентичності. Роль пам'яті в соціально-політичному житті. Е. Мейер про «політику минулого» як змістовно близькому понятті до «політичної пам'яті». Функції «амнісії», «інтеграції», «демаркації». Поняття «політика історії» як відбиття політичних диспутів та компромісів. Дж. Олік про колективну пам'ять як інструмент політики. Поняття «домінуюча пам'ять». Дж. Роулз про сталі уявлення про справедливість та їх роль в функціонуванні політичної сфери. **Концепція символічної політики.** Символи як засіб організації сприйняття соціальної дійсності. Функції символів. Відмінність символів від іконічних знаків. «Символічне» в політиці. Концепція політики як символічної дії М. Едельман, Теорія символічної влади, символічний капітал та влада номінацій П. Бурдьє. Ідеологія як основа соціальної репрезентації груп Т. ван Дейк. «Символічне» vs «реальна політика». Інструменти аналізу символічної політики. Місце минулого в процесі конструювання майбутнього. Проблеми часу в символічній політиці. Соціальний час в сучасних суспільствах. «Минуле майбутнє» Р. Козеллек. «місяця пам'яті» П. Нора.

ТЕМА 6. Концептуальне осмислення понять «національна історія» та «національна політика». Концепт національної культури (І. Гердер, Е. Ренан). Обґрунтування «ефекту реальності минулого» – за способом вираження та міфологічністю (Р. Барт). Концепція «м'якою сили» Дж. Ная щодо технологій маніпулювання, формування іміджу країни. Роль історичного знання у розвитку національних ідеологій та становленні національних держав. Е. Хобсбаум «Винайдення традиції». Критична геополітика та основа для конструювання змістовних концептів простору (Ж. Готтман, Г. Зіммель, М.Фуше, Ж. Ансел, Ів. Лакост. С. Делбі, Дж. О'Тоал, Дж. Егню). Створення єдиної історії Європи (проект Ж. Ле Гоффа).

ТЕМА 7 Меморіальні війни, як об'єкт та предмет аналізу. Соціальні основи війн пам'яті. Конфлікт когнітивних уявлень, когнітивних репрезентацій (М. Фуше, Д. Стоун). Поняття «темпоральні режими» (Ф. Артога), «емоційні режими» (У. Редді), «режими пам'яті»(Б. Шварца). Механізми формування різних версій минулого в багатоскладовому суспільстві (А. Лейпхарт). Конструювання політичного миру та «культурна війна» (С. Попп,) Виправдання забуття в роботах М. Бланшо. Пошук «історичної правди» – спори про минуле, як привід для конфліктів А. Шнірельман, А. Ерл, А. Ассман. Феномен комеморації. Поняття «територія пам'яті» та «комеморація» в працях П. Нора. Наслідки політичного маніпулювання минулим Н. Луман. Соціальна драматургія за ідеями І. Гофмана. Процес транснаціонального уявлення минулого, як засіб долання конфліктів (Д. Брубейкер, Э. Руттен, В. Зверева)

Змістовний модуль 2:

Інструменти управління меморіальними дослідженнями

ТЕМА 8 Концептуальне закріплення меморіальної політики. Поняття «минуле», «пам'ять», «історія», «історичне знання». Поняття «реконструкція» та «конструювання». Поняття соціального (ре)конструювання. Соціальне конструювання через формування колективних поглядів на минуле. Історія як інструмент політичного менеджменту. Критика офіційних версій історії, «культ коренів», «юридичні рахунки», «відтворення справедливості», «повернення втраченого». Варіативність «подолання минулого» «пропрацювання минулого», «політика покаяння». «Пакти про забуття». Глобалізація пам'яті. Трансформації національних стратегій: причини та формати. Централізовані та децентралізовані нації. Нації як політичний проект. Національні стратегії розвитку на прикладі США, Туреччини, Німеччини, Польщі, Угорщини та інших. Образ єдиної

Європи (християнської, ліберальної, полікультурної та інші). Концепція єдиної Європейської історії. Питання долання націоналізмів та рамок національної пам'яті. Сім концентричних кіл політики пам'яті ЄС (К. Леггеві). Формування загальної пам'ять Європи як політична стратегія (А. Ассанн)

ТЕМА 9. Правова регламентація меморіальними стратегіями. Меморіальне законодавство в країнах Східної Європи. Законодавче закріплення меморіальних стратегій творення «офіційної версії пам'яті». Поняття меморіальних законів. Символічні репресії. Історія створення меморіального законодавства. Декларативні меморіальні закони. Криміналізація меморіального законодавства. Практика країн Європи: компаративний аналіз.

ТЕМА 10. Інституційні структури держав та ЄС в практиках управління меморіальною сферою в країнах Європи. Державні органи та структури діяльності яких спрямована на дослідження національної пам'яті та формування стратегій меморіальних політик (компаративний аналіз в країнах Європи).

ТЕМА 11. Практика комеморації та формування меморіальної політичної культури. Феномен комеморації. Поняття «територія пам'яті» та «комеморація» в працях П. Нора. Наслідки політичного маніпулювання минулим Н. Луман. Соціальна драматургія за ідеями І. Гофмана. Проблема реконструкції взаємодії минулого з сьогоденням. Пам'ять та контр-пам'ять. Латентна пам'ять. Технології забуття – «витіснення пам'яті». Конструювання минулого. Практики «нагадування». Календар пам'ятних дат. Національні свята. Конфлікт історичних образів та історичних версій пам'яті. Особиста пам'ять проти публічної пам'яті. Топонімічна комеморація. Реконструктивна комеморація. Церемоніальні комеморативні заходи. «Війни пам'яті» та «конфлікти пам'яті» – аналіз зразків зі світової та української історії. Прецеденти примирення меморіальних конфліктів.

ТЕМА 12. Формування мета-нарративу версії минулого. Конструювання історичної ідентичності як селективна діяльність. Обґрунтування «ефекту реальності минулого» – за способом вираження та міфологічністю (Р. Барт). Маргіналізація пам'яті (Г. Стендінг). Стандартизація історичної хронології. Створення стандартів історичного нарративу. Система шкільної освіти: дискурсивні практики створення легітимного образу держави, суспільства, нації. Освіта як уніфіковане поле обміну та комунікації. Роль освіти у формуванні та репродукуванні історичного знання. Система освіти в сучасній Україні: вектори пошуку «своєї історії» та «своєї ідентичності». Меморіалізація. Пам'ятники та меморіали: конструювання минулого на національному та регіональних рівнях. Минуле в індивідуальних вимірах: персональні архіви, щоденники, усно-історичні нарративи. Альтернативна історія в літературі. Минуле у кінематографі: офіційні та альтернативні версії. «Популярна історія». Туристичні маршрути як втілення офіційних та альтернативних версій минулого. Музезація. Музей як публічний простір репрезентації минулого та конструювання ідентичності. Регулювання доступу до інформації. Контроль за інформаційним простором. Вплив на символічну сферу. Символічна політика.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«Меморіальні дослідження: проблеми та інституційний розвиток»

Назви змістовних модулів і тем		Кількість годин (денна форма)				
Тема	Назва	Усього год	Лек	Семі	Інд. роб а	Сам роб
Змістовний модуль 1: Меморіальні дослідження: проблеми та напрями.						
T.1	Теоретико-методологічні підходи до дослідження пам'яті в соціально-політичних науках.	14	2	2	4	6
T.2	Питання сучасного меморіального дискурсу.	12	2	2	2	6
T.3	Колективна пам'ять як предмет наукового аналізу.	16	4	2	4	6
T.4	Меморіальна культура та політична міфологія як об'єкт дослідження	12	2	2	2	6
T.5	Пам'ять як об'єкт політичного впливу в дослідницьких стратегіях.	14	2	2	4	6
T.6	Концептуальне осмислення понять «національна історія» та «національна політика».	12	2	2	2	6
T.7	Меморіальні війни, як об'єкт і предмет аналізу	12	2	2	2	6
Разом за змістовним модулем 1		92	16	14	20	42
Змістовний модуль 2: Інструменти управління меморіальними дослідженнями						
T.8	Концептуальне закріплення меморіальної політики.	11	2	2	2	5
T.9	Правова регламентація меморіальними стратегіями. Меморіальне законодавство в країнах Східної Європи	12	2	2	2	6
T.10	Інституційні структури держав та ЄС в практиках управління меморіальною сферою в країнах Європи	12	2	2	2	6
T.11	Практика комеморації та формування меморіальної політичної культури	12	2	2	2	6
T.12	Конструювання мета-нарративу версії минулого.	11	2	2	2	5
Разом за змістовним модулем 2		58	10	10	10	28
Усього		150	26	24	30	70
					100	

Назви змістовних модулів і тем		Кількість годин (заочна форма)				
Тема	Назва	Усього год	Лек	Семі	Інд. роба	Сам роб
Змістовний модуль 1: Меморіальні дослідження: проблеми та напрямки.						
T.1	Теоретико-методологічні підходи до дослідження пам'яті в соціально-політичних науках.	14	1		4	9
T.2	Питання сучасного меморіального дискурсу.	12	1		2	9
T.3	Колективна пам'ять як предмет наукового аналізу.	16	2		4	10
T.4	Меморіальна культура та політична міфологія як об'єкт дослідження	12	2		2	8
T.5	Пам'ять як об'єкт політичного впливу в дослідницьких стратегіях.	14	1		4	9
T.6	Концептуальне осмислення понять «національна історія» та «національна політика».	12	1		2	9
T.7	Меморіальні війни, як об'єкт і предмет аналізу	12	1		2	9
<i>Разом за змістовним модулем 1</i>		92	9	0	20	63
Змістовний модуль 2: Інструменти управління меморіальними дослідженнями						
T.8	Концептуальне закріплення меморіальної політики.	11	1		2	8
T.9	Правова регламентація меморіальними стратегіями. Меморіальне законодавство в країнах Східної Європи	12	1		2	9
T.10	Інституційні структури держав та ЄС в практиках управління меморіальною сферою в країнах Європи	12	1		2	9
T.11	Практика комеморації та формування меморіальної політичної культури	12	1		2	9
T.12	Конструювання мета-нарративу версії минулого.	11	1		2	8
<i>Разом за змістовним модулем 2</i>		58	5	0	10	43
Усього		150	14	0	30	106
						136

5. ТЕМИ ТА ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	год
1	Теоретико-методологічні підходи до дослідження пам'яті в соціально-політичних науках. Розкрити питання: Пам'ять як об'єкт аналізу. Роль пам'яті в процесі розвитку людини та суспільства: доробок античних та середньовічних авторів. Теоретичні традиції та напрямки в дослідження пам'яті. Психологічний та культурно-антропологічний підхід. Аксиологічний та феноменологічний підхід до соціальної пам'яті. Семіотичний аналіз пам'яті. Соціологічний підхід. Поняття «меморіального повороту» у історіографії 1980-х років: причини поширення досліджень пам'яті. Вивчення історичної пам'яті у Україні.	2
2	Питання сучасного меморіального дискурсу. Розкрити питання: Проблеми багаторівневого характеру індивідуальної пам'яті; Діалектик формування та деконструкції образів минулого в індивідуальній та культурній пам'яті; Міфологізація та деміфологізація подій минулого та сучасного; Проблема уявленого майбутнього, як форма конструювання соціальної реальності; Проблема суб'єкту, «носія» історичної пам'яті; Питання «професійної пам'яті історика»; Маніпулятивні функції меморіальної політики; Політичний міф в структурі політичної пам'яті; Перегляд національно-центричних підходів в контексті виробництва пам'яті; Проблема постнаціональної ідентичності	2
3	Колективна пам'ять як предмет наукового аналізу. Наукова підгрунтя щодо вивчення колективної пам'яті. Розкрити питання: Концепція «політичного міфу». Значимість історичного нарративу в конструюванні ідентичності. Проблема природи традицій; соціальні наслідки комеморації. Становлення концепту колективної пам'яті. Дослідження в області зв'язку між культурою та пам'яттю: Зародження нової наукової дисципліни про колективну пам'ять. Науковий обіг поняття «культурна пам'ять». Розбіжності між комунікативною та культурною пам'яттю. Пам'ять як колективний феномен. Ієрархічність індивідуальної пам'яті. Колективна пам'ять та питання ідентичності. Хронотопічні характеристики соціальної пам'яті. Варіативність сучасних характеристик «культурної пам'яті».	2
4	Меморіальна культура та політична міфологія як об'єкт дослідження. Розкрити питання: Практичне застосування міфів в політиці. Міфологія як засіб моделювання нового образу політичної реальності. Політичний міф як інструмент ідеології. Міф як метанаратив. Міф та соціальні утопії. Міфологія політичних ідеологій. Алгоритм політичного міфу. Формування політичного міфу.	2
5	Пам'ять як об'єкт політичного впливу в дослідницьких стратегіях. Феномен політичної пам'яті. Розкрити питання: Засоби структурування соціального простору – маніпулювання пам'яттю та конструювання ідентичності. Роль пам'яті в соціально-політичному житті. Функції «амнісії», «інтеграції», «демаркації». Поняття «політика історії» як відбиття політичних диспутів та компромісів. Поняття «домінуюча пам'ять». Концепція символічної політики. Функції символів. Відмінність символів від іконічних знаків. «Символічне» в політиці. Концепція політики як символічної дії. Теорія символічної влади, символічний капітал та влада номінацій. Ідеологія як основа соціальної репрезентації груп. «Символічне» vs «реальна політика». Інструменти аналізу символічної політики. Місце минулого в процесі конструювання майбутнього. Проблеми часу в символічній політиці. Соціальний час в сучасних суспільствах.	2

6	Концептуальне осмислення понять «національна історія» та «національна політика». Розкрити питання: Концепти національної культури. Обґрунтування «ефекту реальності минулого» – за способом вираження та міфологічністю. Концепція «м'якою сили» в формування іміджу країни. Роль історичного знання у розвитку національних ідеологій та становленні національних держав. Критична геополітика та основа для конструювання змістовних концептів простору. Створення єдиної історії Європи.	2
7	Меморіальні війни, як об'єкт та предмет аналізу. Розкрити питання: Соціальні основи війн пам'яті. Конфлікт когнітивних уявлень, когнітивних репрезентацій Поняття «темпоральні режими», «емоційні режими», «режими пам'яті». Механізми формування різних версій минулого в багатоскладовому суспільстві. Конструювання політичного миру та «культурна війна». Виправдання забуття. Пошук «історичної правди» – спори про минуле, як привід для конфліктів Феномен комеморації. Поняття «територія пам'яті» та «комеморація». Наслідки політичного маніпулювання минулим. Соціальна драматургія за ідеями. Процес транснаціонального уявлення минулого, як засіб додання конфліктів.	2
8	Концептуальне закріплення меморіальної політики. Розкрити питання: Поняття «минуле», «пам'ять», «історія», «історичне знання», «реконструкція» та «конструювання». Соціальне конструювання через формування колективних поглядів на минуле. Історія як інструмент політичного менеджменту. Критика офіційних версій історії, «культ коренів», «юридичні рахунки», «відтворення справедливості», «повернення втраченого». Варіативність «подолання минулого». Глобалізація пам'яті. Трансформації національних стратегій: причини та формати. Національні стратегії розвитку на прикладі США, Туреччини, Німеччини, Польщі, Угорщини та інших. Образ і концепція єдиної Європейської історії. Питання додання націоналізмів та рамок національної пам'яті.	2
9	Правова регламентація меморіальними стратегіями. Меморіальне законодавство в країнах Східної Європи. Розкрити питання: Законодавче закріплення меморіальних стратегій творення «офіційної версії пам'яті». Поняття меморіальних законів. Символічні репресії. Історія створення меморіального законодавства. Декларативні меморіальні закони. Криміналізація меморіального законодавства. Практика країн Європи: компаративний аналіз.	2
10	Інституційні структури держав та ЄС в практиках управління меморіальною сферою в країнах Європи. Розкрити питання: Державні органи та структури діяльність яких спрямована на дослідження національної пам'яті та формування стратегій меморіальних політик (компаративний аналіз в країнах Європи): досвід країн ЄС.	2
11	Практика комеморації та формування меморіальної політичної культури. Розкрити питання: Феномен комеморації. Проблема реконструкції взаємодії минулого з сьогоденням. Технології забуття – «витіснення пам'яті». Конструювання минулого. Практики «нагадування». Календар пам'ятних дат. Національні свята. Конфлікт історичних образів та історичних версій пам'яті. Особиста пам'ять проти публічної пам'яті. Топонімічна комеморація. Реконструктивна комеморація. Церемоніальні комеморативні заходи. Прецеденти примирення меморіальних конфліктів.	2
12	Формування мета-нарративу версії минулого. Розкрити питання: Конструювання історичної ідентичності як селективна діяльність. Створення стандартів історичного нарративу. (Система шкільної освіти: Меморіалізація. Музеезація.	2

	Регулювання доступу до інформації. Контроль за інформаційним простором. Символічна політика.	
	Разом	24

6. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ (не передбачені)

7. ТЕМИ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ (не передбачені)

8. САМОСТІЙНА РОБОТА ТА ІНДЗ

До самостійної роботи відноситься:

- [1] – підготовка до лекцій, практичних, семінарських, лабораторних занять;
- [2] – опрацювання лекційного матеріалу;
- [3] – самостійне опрацювання літератури;
- [4] – індивідуальне навчально-дослідне завдання: підготовка доповіді; презентації;

Назви змістовних модулів і тем		ГОДИН	
		інд	сам
Змістовний модуль 1			
Т.1	<p>ТЕМА 1. Теоретико-методологічні підходи до дослідження пам'яті в соціально-політичних науках. Опрацюйте конспект та презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу. Надайте визначення поняттю «меморіального повороту» у історіографії 1980-х років.</p> <p>ІНДЗ: надайте презентацію щодо специфіки наукових підходів в дослідженні пам'яті: 1) Психологічний підхід; 2) Культурно-антропологічний підхід; 3) Аксиологічний підхід; 4) Феноменологічний підхід до соціальної пам'яті. 5) Семіотичний аналіз пам'яті, або пам'ять як знак; 6) Соціологічний підхід.</p>	4	6
Т.2	<p>Питання сучасного меморіального дискурсу. Опрацюйте конспект та презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу;</p> <p>ІНДЗ: Підготуйте аналітичну записку щодо найбільш актуальних тем в області меморіального дискурсу в вітчизняній та зарубіжній літературі за останні 5 років. Надайте презентацію не менше 10 авторів та 10 тем.</p>	2	6
Т.3	<p>Колективна пам'ять як предмет наукового аналізу. Наукова підгрунтя щодо вивчення колективної пам'яті. Опрацюйте конспект та презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу. Порівняйте функції та форми пам'яті в писемних та безписемних культурах. Надайте визначення формам колективної пам'яті</p> <p>ІНДЗ: Підготуйте презентацію наукового доробку автора (за вибором) в області дослідження колективної пам'яті (Г. Тюдор, А. Мак-Інтайр, Д. Карра, Е. Шилз, Е. Хаббаум, Т. Рейджер; Д. Ловенталя, Дж. Олік Дж. Робінса, Ф. Бартлетт, А. Бергсон, У. Бенямін, А. Варбург, Е. Дюркгейм, К. Мангейм, З. Фрейд, М. Хальбвакс, А. Цвейг, А. Барбурга –П. Нора, Ян Ассман, А. Ассманн, А. Ерл, В. Фортунаті, Е. Ламберти.</p> <p><u>План доповіді:</u> 1. Особисті данні про автора; 2. Ключові наукові роботи; 3. Центральні концепти та тези; 4. Послідовники; 5. Опоненти.</p>	4	6

Т 4	<p>Меморіальна культура та політична міфологія як об'єкт дослідження Опрацюйте конспект та презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу; ІНДЗ: Підготуйте доповідь за вибором: 1) Практичне застосування міфів в політиці. (Ж. Сорель, Е. Кассіер, Р. Барт); 2) Міфологія як засіб моделювання нового образу політичної реальності. А. Шопенгауер, З. Фрейд, К. Юнг, Е. Фромм, М. Еліаде, К. Леві-Стросс.) (вибрати по 2 автори); 3) Політичний міф як інструмент ідеології (К. Флад, Дж. Комбса, В. Делла-Салла), Дж. Річардса). 4) Алгоритм політичного міфу (Е. Кассіер, Р. Барт).</p>	2	6
Т 5	<p>Пам'ять як об'єкт політичного впливу в дослідницьких стратегіях. Феномен політичної пам'яті. Опрацюйте конспект та презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу; Визначте роль пам'яті в процесі відтворення культури. ІНДЗ: Ессе 1 Проблеми часу в символічній політиці; Ессе 2: Соціальний час в сучасних суспільствах ІНДЗ: Підготуйте доповідь за вибором: 1) Засоби структурування соціального простору в працях Ф. де Сосюр, Л. Альтюссер, П. Бурдьє, Б. Верлен; 2) Е. Мейер та Дж. Олік про колективну пам'ять як інструмент політики; 3) Концепція символічної політики в роботах М. Едельман, П. Бурдьє Т. ван Дейк, Р. Козеллек, П. Нора. (за вибором по два автори)</p>	4	6
Т.6	<p>Концептуальне осмислення понять «національна історія» та «національна політика». Опрацюйте конспект та презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу. Визначте поняття: «публічної історії», «політичної історії», «історичної політики», «національної історії», «долання минулого» Маргіналізація пам'яті. Поясніть виникнення вторинного коду культурних символів. ІНДЗ: Підготуйте доповідь за вибором: 1) І. Гердер про націю та її функції; 2) Е. Ренан – нація як щоденний плебісцит; 3) Ефектуральності минулого в працях Р. Барта; 4) Концепція «м'якою сили» Дж. Ная; 5) Концепт «Винайдення традиції» у Е. Хобсбаума; 4) Критична геополітика та основа для конструювання змістовних концептів простору в працях Ж. Готтмана, Г. Зіммеля, М. Фуше, Ж. Ансела, Ів. Лакоста. С. Делбі, Дж. О'Тоала, Дж. Егню (готують разом два студента); 5) Створення єдиної історії Європи (проект Ж. Ле Гоффа).</p>	2	6
Т.7	<p>Меморіальні війни, як об'єкт та предмет аналізу. Опрацюйте конспект та презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу. Проаналізуйте соціальні основи війн пам'яті. ІНДЗ: Надайте характеристику технологіям символічної деконструкції пам'яті (технологія за вибором з розбором 3-х прикладів); ІНДЗ: Підготуйте доповідь за вибором щодо авторських версій феномену «меморіальних війн» (автор за вибором). М. Фуше, Д. Стоун, Ф. Артога, У. Редді, Б. Шварца, А. Лейпхарт, С. Попп, М. Бланшо, А. Шнірельман, А. Ерл, А. Ассман, П. Нора, Н. Луман, І. Гофмана, Д. Брубейкер, Э. Руттен, В. Зверева)</p>	4	8

Т.8	<p>Концептуальне закріплення меморіальної політики. Опрацюйте конспект та презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу. Визначте поняття «минуле», «пам'ять», «історія», «історичне знання». Поняття «реконструкція» та «конструювання». Поняття соціального (ре)конструювання.</p> <p>ІНДЗ. Підготуйте доповідь за вибором: 1) Проаналізуйте дві останні стратегії національного розвитку держави на предмет ключового вектору розвитку та сфери застосування. З'ясуйте інструментальне поняття національного простору та нації (держави за вибором) 2) Образ єдиної Європи: історична традиція та сучасні практики репрезентації; 3) Формування загальної пам'ять Європи як політична стратегія (кроки реалізації).</p>	2	5
Т.9	<p>Правова регламентація меморіальних стратегій. Меморіальне законодавство в країнах Східної Європи. Опрацюйте конспект та презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу. Надайте визначення поняттю «офіційна версія пам'яті».</p> <p>ІНДЗ Підготуйте доповідь та презентацію за вибором: 1) Меморіальні закони в країнах ЄС (держави на вибір); 2) Відповідальність за порушення меморіального законодавства.</p>	2	6
10	<p>Інституційні структури держав та ЄС в практиках управління меморіальною сферою в країнах Європи. Опрацюйте конспект та презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу.</p> <p>ІНДЗ: Презентуйте компаративний аналіз урядових структура в країнах Європи які реалізують меморіальні політики. Специфіка країн Східної Європи.</p>	2	6
11	<p>Практика комеморації та формування меморіальної політичної культури. Опрацюйте конспект та презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу. Визначте поняття та феномен комеморації. Дайте визначення поняттям «контр-пам'ять», «латентна пам'ять».</p> <p>ІНДЗ: Підготуйте доповідь за вибором: 1) Розробка поняття «комеморація» в працях П. Нора, Н. Лумана, І. Гофмана; 2) «Війни пам'яті» та «конфлікти пам'яті» – аналіз зразків зі світової та української історії.</p> <p>3) Історична політика за часів Г. Коля в Німеччині; 4) «Пакти про забуття»: приклади Німеччини та Іспанії; 5) Розвиток меморіальної культури Холокосту в країнах ЄС.</p>	2	6
12	<p>Формування мета-нарративу версії минулого. Опрацюйте конспект та презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу. Поясніть причини та наслідки. конструювання історичного нарративу умовах національного будівництва. Поясніть поняття «маргіналізація пам'яті», «мета-нарратив»</p> <p>ІНДЗ: Наведіть приклади Створення стандартів історичного нарративу (використовуючи інформацію 2-3 країн)</p> <p>ІНДЗ: Підготуйте та презентуйте доповіді: 1) Реформа освіти, як механізм впливу на структуру групової свідомості; 2) Семантична плутанина в перехідних суспільствах як результат комеморативних практик 3) ЄС як «community of memory» (А. Ассман). 4) Проекти музеїв загальноєвропейської історії – «House of European History» (Х. Петтерінг, Н. Девіс). 5) Сім концентричних кіл політики пам'яті ЄС (К. Леггеві).</p>	2	5

	Разом за змістовним модулем 2	30	70
	Усього годин	100	

9. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

- СЛОВЕСНІ ТА НАОЧНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ (демонстрація презентацій, створення схематичних зображень, робота з веб-сайтами органів влади та управління, організацій)
- ПРАКТИЧНІ (тестові вправи; опрацювання матеріалу шляхом підготовки презентації; аналіз практичних ситуацій (аналітичні розробки); метод проєктування)
- ІНТЕРАКТИВНІ методи навчання (під час лекційних, практичних занять)
- КОЛЕКТИВНЕ ТА ІНДИВІДУАЛЬНЕ ОПРАЦЮВАННЯ ЗАВДАНЬ (колективне обговорення з використанням дискурсивних практик, виконання ІНДЗ, презентація виконаних ІНДЗ та результатів самостійної роботи)

10. ФОРМИ КОНТРОЛЮ І МЕТОДИ НАВЧАННЯ

При вивченні навчальної дисципліни застосовуються наступні методи навчання: словесний, наочний, практичний, які передбачають читання лекції, опрацювання нормативних актів, робота з навчальною та спеціальною літературою, індивідуальні консультації. Засоби діагностики якості вищої освіти включають в себе поточний, періодичний та підсумковий контроль.

Формами організації **поточного контролю** є:

- усний контроль: індивідуальне і фронтальне опитування, бесіда, захист рефератів, доповідь, оцінювання доповідей;
- контроль виконання самостійної роботи та індивідуальних завдань;
- тестовий контроль проведення тестування студентів.

Програмою передбачено проведення періодичного контролю:

- тематичні колоквиуми.

Програмою передбачено проведення підсумкової модульної контрольної роботи:

- Модульний тестовий контроль за допомогою Google- form

Підсумковий контроль: залік.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Вид роботи	Кількість балів
Поточний контроль:	
Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті, участь здобувачів вищої освіти в обговоренні проблемних питань	від 0 до 5
Виконання рефератів за однією із запропонованих тем, доповідь та демонстрація презентації	від 0 до 5
Періодичний контроль:	
Контрольна робота за змістовими модулями у формі тестування	від 0 до 5

Вид роботи	Бали	Критерії оцінювання
Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті, участь здобувачів в	0 балів	Здобувач не бере участь у практичному занятті, є спостерігачем; не виступає, не задає питання; дає неправильні відповіді на запитання, показує незадовільне знання апарату і джерел.
	2-3 бали	Здобувач іноді бере участь у занятті; ситуативно надає відповіді на прямі запитання; допускає помилки під час відповідей на запитання; показує пасивну роботу на заняттях; фрагментарні знання апарату і джерел; показує невміння публічно представляти матеріал.

обговоренні проблемних питань	4-5 бали	Здобувач бере активну участь у практичному занятті; бере активну участь у обговоренні проблемних питань, користується додатковою навчально-методичною та науковою літературою; вміє сформулювати своє ставлення до проблеми; висловлює власні міркування, наводить доцільні приклади; здатний публічно представити матеріал.
Виконання рефератів за однією із запропонованих тем: доповідь та демонстрація презентації	0 балів	Не зараховуються реферати (доповіді) та презентації, які виконані не самостійно або запозичені з мережі Інтернет.
	1-2 бал	Доповідь та презентація виконані самостійно, проте матеріал представлений описово, висновки формальні, тема не розкрита.
	3 бали	Доповіді та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам із незначними порушеннями, опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз містить неточності, але усно здобувач пояснює матеріал впевнено і за допомогою викладача виправляється, змістовний матеріал представлений добре, висновки відповідають на завдання, тема загалом розкрита із незначними прогалинами.
	4 бали	Доповідь та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам, опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз достатній, здобувач усно та без допомоги викладача пояснює матеріал, змістовний матеріал представлений добре, у висновку сформульовані висновки, тема загалом розкрита, презентація містить посилання на джерела.
	5 балів	Доповіді та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам, актуальність теми розкрита, правильно визначені об'єкт і предмет, гіпотеза, метод відповідає тематиці та задачі, теоретичний аналіз ґрунтовний, здобувач вільно презентує матеріал; зміст презентації не перевантажений слайдами з текстовим матеріалом; у висновку сформульовані самостійні судження, підкріплені доказами, презентація містить посилання на джерела.
Контрольна робота за змістовними модулями	0 балів	Відповідь на запитання неправильна.
	10 балів	В контрольній роботі кожного з модулів по 10 запитань: 1 бал за кожну правильну відповідь.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для заліку
90 – 100	A	Зараховано
85 – 89	B	
75 – 84	C	
70 – 74	D	
60 – 69	E	
35 – 59	FX	Не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	Не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. РОЗПОДІЛ БАЛІВ

Поточний та періодичний контроль											Сума балів загал	Підсу мк	Сума балів	
Змістовний модуль 1							Змістовний модуль 2					100	Залік	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12			
3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3			
Контрольна робота №1 (20 балів)							Контрольна робота №2 (10 балів)							
(5 ІНДЗ *5) = 25							(2 ІНДЗ *5) = 10;							100

12. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

- Робоча програма, Силабус.
- Лекційні презентації; Google-class; Google-test.

13. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (варіанти)

1. Психологічний та культурно-антропологічний підхід у вивченні пам'яті.
2. Аксіологічний та феноменологічний підхід до вивчення соціальної пам'яті
3. Семіотичний аналіз пам'яті, або пам'ять як знак.
4. Соціологічний підхід у вивченні пам'яті
5. Поняття «меморіального повороту» у історіографії 1980-х років: причини поширення досліджень пам'яті
6. Практики реконструювання минулого як форма відмови від минулого. Концепція «розірваних поколінь». Теорія прекаріату.
7. Етапи вивчення історичної пам'яті в Україні.
8. Проблема сучасного меморіального дискурсу в соціально-політичних науках.
9. Зв'язок соціальної та індивідуальної пам'яті в працях Жака Ле Гоффа.
10. Комеморативна політика. Проблема комеморації в працях Е. Дюркгейма, Д. Ловенталя, П. Нора.
11. Історичний наратив в конструюванні ідентичності за роботами А. Мак-Інтайра та Д. Карра.
12. Проблема природи традицій у Е. Шилза, Е. Хобсбаума, Т. Рейджера;
13. Дослідження в області зв'язку між культурою та пам'яттю: Ф. Бартлетт, А. Бергсон, У. Беньямін, А. Варбург, Е. Дюркгейм, К. Мангейм, З. Фрейд, М. Хальбвакс, А. Цвейг.
14. Пам'ять як продукт соціального в працях М. Хальбвакс, А. Барбурга, П. Нора, Е. Мейер. Соціально-політичні функції колективної пам'яті.
15. Поняття «культурна пам'ять» Я. Ассман, А. Ассманн.
16. Варіативність сучасних характеристик «культурної пам'яті» в працях А. Ерл, В. Фортунаті, Е. Ламберти.
17. Практичне застосування міфів в політиці (Ж. Сорель, Е. Кассіерер, Р. Барт, Е. Кассіерер, Г. Тюдора).
18. Міфологія як засіб моделювання нового образу політичної реальності. (А. Шопенгауер, З. Фрейд, К. Юнг, Е. Фромм, М. Еліаде, К. Леві-Стросс).
19. Політичний міф як інструмент ідеології (К. Флад, Дж. Комбса, Ч. Боттичи, В. Делла-Салла, Дж. Ричардса).
20. Структурування соціального простору (Ф. де Сосюр, Л. Альтюссер, П. Бурдье, Б. Верлен, А. Шюц).
21. Ідеологічна та політична інструменталізація історії. Дж. Олік про колективну пам'ять як інструмент політики.
22. Знаково-символічна репрезентація меморіальної культури. Концепція політики як символічної дії (М. Едельман, П. Бурдье, Т. ван Дейк).
23. Концепт національної культури (І. Гердер, Е. Ренан).
24. Критична геополітика та основа для конструювання змістовних концептів простору (Ж. Готтман, Г. Зіммель, М. Фуше, Ж. Ансел, Ів. Лакост. С. Делбі, Дж. О'Тоал, Дж. Егню).
25. Створення єдиної історії Європи. Проект Ж. Ле Гоффа.
26. Актуальний «образ минулого». Політика пам'яті та конфлікти. Конфлікт когнітивних уявлень, когнітивних репрезентацій (М. Фуше, Д. Стоун, Ф. Артога, У. Редді, Б. Шварца).
27. Феномен національної пам'яті. Конструювання національної пам'яті. Механізми формування різних версій минулого в багатоскладовому суспільстві (А. Лейпхарт)
28. Конструювання політичного миру та «культурна війна» (С. Попп, М. Бланшо, А. Шнірельман, А. Ерл, А. Ассман).
29. Наслідки політичного маніпулювання минулим (Н. Луман, І. Гофмана, П. Нора).

30. Процес транснаціонального уявлення минулого, як засіб долання конфліктів (Д. Брубейкер, Э. Рутген, В. Зверева).
31. Репрезентація минулого: меморіальні комплекси і пам'ятники як інструменти політики пам'яті.
32. Політика пам'яті як елемент демократичного транзиту в країнах Східної Європи.
33. Національні практики концептуального закріплення меморіальних політик в країнах Європи. Технології символічної політики в контексті політики пам'яті.
34. Інституалізація меморіальної політики. Меморіальне законодавство
35. Історична пам'ять та історична політика в сучасній Україні.
36. Меморіальна політика в умовах формування постнаціональних просторів та ідентичності. Меморіальна політика ЄС.

14. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА

- Арон Р. Мир і війна між націями: Пер. з фр. К.: МП «Юніверс», 2000. 685 с.
- Бодріяр Ж. Символічний обмін і смерть. Л., 2004. С. 42–76.
- Брукбейкер Р. Громадянська та етнічна нації у Франції та Німеччині. URL: <http://www.smoloskur.kiev.ua/docs/v0000073.htm>
- Винайдення традиції / [Е. Гобсбаум, Г. Тревор-Роупер, П. Морган та ін.]; за ред. Е. Хобсбаума, Т. Рейнджера; Пер. з англ. К.: НікаЦентр, 2005. 448 с.
- Дюркгейм Е. Первісні форми релігійного життя: Тотемна система в Австралії. К.: Юніверс, 2002. 424 с.
- Касьянов Г. Past continuous: історична політика 1980 – 2000-х. Україна та сусіди. К.: Laurus, Антропос-Логос-Фільм, 2018. 420 с.
- Кемпбел Дж. Герой із тисячею облич. К.: Альтернативи, 1999. 392 с
- Коннертон П. Як суспільства пам'ятають. Пер. з англ. С. Шліпченко. К.: Ніка-Центр, 2004. 184 с.
- Леві-Строс К. Структурна антропологія. К.: Основи, 1997. 387 с.
- Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять / пер. з франц. К.: Кліо, 2014.
- Мінк Ж., Неймайер Л. Європа та її болісні минавшини; пер. з фр. Є. Марічева. К.: Ніка-Центр, 2010. 272 с.
- Assmann A. Erinnerungsräume: Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses. Munich: Beck, 1999. 424 p.
- Atkinson, R. C., Shiffrin R. M. Human Memory: A Proposed System and Its Control Processes. The Psychology of Learning and Motivation: Advances in Research and Theory. Eds. K.W. Spence and J. T. Spence. New York: Academic, 1968. P. 189-195.
- Barthes R. Mythologies. Paris : Éditions du Seuil, 1970. 247 p.
- Bauman Z. Liquid Modernity. Polity Press, 2000. 232 p.
- Carrier P. Historical Traces of the Present: The Uses of Commemoration. *Historical Reflections / Réflexions Historiques*. Spring 1996. Vol. 22, No. P. 431-445.
- Fuller S. Post-Truth: Knowledge As A Power Game. London-NY: Anthem Press, 2018. 218 p.
- Goffman E. The presentation of self in everyday life. Edinburgh : University of Edinburgh, 1956. 163 p.
- Halbwachs M. On collective memory; Transl. by L. A. Coser. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1992. 235 p.
- Jung C. G. Man and his symbols. New York : Doubleday, 1964. 320 p.
- Kilias J. Is there any Sociological Tradition of Social Memory Research? The Polish and the Czech Case. *Polish Sociological Review*. 2013. Vol.183 (3). P. 297–316.

- Nora P. Between Memory and history: Les lieux de mémoire. *Representations published by University of California Press. Special Issue: Memory and Counter-Memory*. Spring, 1989. № 26. p. 7–24.
- Paabo H. Potential of collective memory based international identity conflicts in post-imperial space. Tartu : Tartu University Press, 2011. 336 p.
- Richards J. Political Myth and Discourse Analysis in Security. *Extremism, Radicalization and Security: An Identity Theory Approach*. London: Palgrave Macmillan, 2017. P. 115–139.
- Schudson M. Dynamics of Distortion in Collective Memory. *Memory Distortion: How Minds, Brains and Societies Reconstruct the Past*. Ed. Daniel Schacter. Cambridge: Harvard UP, 1995. P. 346-64.
- Schwartz, B. The Social Context of Commemoration: A Study in Collective Memory. *Social Forces*. 1982. Vol. 61 (2). P. 374-402.
- Tudor H. Political Myth. London: Pall Mall, 1972. 155 p.

Нормативні акти

- Закон України «Про внесення зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо заборони виготовлення та пропаганди георгіївської (гвардійської) стрічки». ВВР, 2017, № 26, ст. 292. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2031-19?find=1&text=%EF%F0%E0%E3>
- Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 р.» від 09.04.2015 р. № 316-19 URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/316-19>.
- Закон України «Про засудження комуністичного та націоналсоціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 09.04.2015 р. № 317-19. Відомості Верховної Ради, 2015, № 26, ст. 219. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/317-19>.
- Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» від 09.04.2015 р. № 314-19 URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/314-19>.
- Закон України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років» від 09.04.2015 р. № 315-19 URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/315-19>

ДОДАТКОВА

- Бабка В. Л. Історична пам'ять як фактор політичного впливу в незалежній Україні. Дис. на здобуття наук.ступеня за спеціальністю 23.00.03. Ніжин. 2016. 249 с.
- Бабка В. Л. Міжетнічні відносини та державна політика пам'ятів України. *Мультикультуралізм як соціально-правове явище: виклики глобалізованого світу*. К.: ТОВ «Арт-технологія», 2015. С. 203–215.
- Бабка В. Л. Політика пам'ятів перші роки незалежності України. *Гілея. Науковий вісник*. К., 2016. Вип. 110. С. 360–364.
- Бабка В. Л. Українська історична пам'ять під впливом інтеграційних факторів. *По той бік Дніпра: Вплив контраверсійних образів «іншого українця» на формування ментальних кордонів.* / За ред. М. Фролова. Запоріжжя: Інтер-М, 2015. С. 113–118.
- Бойко О. Д. Генетичний код соціальної пам'яті. *Війни пам'ятей та політика примирення: Зб. наук. праць* / за ред. В. Солдатенка. К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013. С. 138–154.
- Бойко О. Д. Колективна пам'ять: природа, суть, структура. *Національна та історична пам'ять*. 2012. Вип. 3. С. 93–105.
- Бойко О. Д. Політичне маніпулювання. К. : Академвидав, 2010. 432 с.

- Бойко О. Д. Сучасний політичний міф як інструмент конструювання історичної пам'яті. *Національна та історична пам'ять. Збірник наукових праць*. 2012. Вип.1. С. 82–100.
- Бойко О. Д. Феномен соціальної пам'яті: основні концептуальні підходи до аналізу та інтерпретації. *Національна та історична пам'ять. Збірник наукових праць*. 2013. Вип. 6. С. 65–108.
- Вишняк О. Моделі історичної пам'яті: регіональні особливості. *Українське суспільство: Моніторинг соціальних змін* / За ред. В. Ворони, М. Шульги. Вип. 2 (16). К. : Інститут соціології НАН України, 2015. С. 129–139
- Воляннюк О. Героїчний дискурс: політологічний аналіз понять і концепцій. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2015. Вип. 16. С. 105–112.
- Воляннюк О. Я. Новітні візії політики пам'яті: державницький монолог vs демократичний полілог. *Національна та історична пам'ять*. 2012. Вип. 2. С. 177–186.
- Воляннюк О. Я. Суспільна пам'яті політика: Мистецтво можливого. К. : ДП «НВЦ Пріоритети», 2013. 172 с.
- Воляннюк О. Я. Меморіальна пропаганда: спроба концептуалізації поняття. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2018. Вип. 24. С. 87-93.
- Гайдай О. Ю. Радянська спадщина в політиці пам'яті та свідомості населення України 1991–2014 рр. (на матеріалах Вінницької, Житомирської, Черкаської та Полтавської областей). Автореферат ... канд. іст. наук. К., 2015. 17 с.
- Гайдай О., Склокіна І. Політика і пам'ять. Дніпро-Запоріжжя-Одеса-Харків. Від 1990-х до сьогодні. Збірка наукових праць / наук. ред. Г. Касьянов. Львів: ФОП Шумилович, 2018. 240 с.
- Ганжуров Ю. С. Законотворення як проекція майбутніх фреймів національної пам'яті. *Національна та історична пам'ять. Збірник наукових праць*. 2013. Вип. 6. С. 55 – 68.
- Глушко А. О. Компаративний аналіз концептів історичної пам'яті в Україні та в Республіці Словенія: автореф. дис.канд. політ. наук : 23.00.05; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. К., 2014. 24 с.
- Гнатко М. Політичний міф як інформаційно-психологічний засіб політичної боротьби. *Психологічні виміри культури, економіки, управління : науковий журнал*. Львів, 2018. Том 11. С. 310–322.
- Гнатюк О. Прощання з імперією. Українські дискусії про ідентичність / пер. з польс. К.: Критика, 2005. 526 с.
- Гойман О. О. Міфологічний аспект реклами у масовій культурі. *Дні науки філософського факультету*. 2014. С. 30-33.
- Гон М. М. Механізми забуття: маргіналізація пам'яті про «чужих» в Україні. *Панорама політологічних студій*. 2015. Вип. 13. С. 185–191.
- Гон М. М. Українська історична пам'ять: особливості формування в час демократичного транзиту. *Панорама політологічних студій*. 2012. Вип. 8. С. 103–114. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pps_2012_8_16.pdf.
- Гриневич В. Друга світова війна в офіційній політиці, пам'яті та політичних дебатах сучасної України. URL: http://ww2-historicalmemory.org.ua/abstrakt_u/02.html.
- Дарморіз О. Міфологія: навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 248 с.
- Денисенко Г., Денисенко О. Досвід підготовки «Зводу пам'яток історії та культури» в державах на пострадянському просторі. *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика*. 2014. Вип. 19. С. 232–243.

- Євсєєв К. В. Дискурс політики історичної пам'яті в Україні : автореферат дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01 – теорія та історія політичної науки; Міністерство освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2015. 20 с.
- Єрмоленко В. Місця пам'яті на європейських місцинах. URL: http://www.krytyka.kiev.ua/articles/s9_12_2003.html.
- Історик і Влада. Кол. монографія / Відп. редактор В. Смолій. К.: Інститут історії НАН України, 2016. 543 с.
- Історія, пам'ять, політика: Зб. наук. ст./ Упор. Г. Касьянов. К.: Інститут історії НАН України, 2016. 277 с
- Іщенко Є. О. Концепція «Місць Пам'яті» П'єра Нора в контексті досліджень про колективну пам'ять. *Питання культурології*. 2020. № 36. С. 49–59.
- Касьянов Г. В. «Хто такі українці і чого вони хочуть»: проблема формування нації. *Життєвий простір України: політичний та гуманітарний виміри (1991–2010 роки): Збірник наукових статей*. К. : Інститут історії України НАН України, 2012. С. 6–19.
- Касьянов Г. В. До десятиліття українського інституту національної пам'яті (2006-2016). *Historians*. 14 January 2016. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/dyskusiya/1755-georgij-kas-yanov-k-desyatilettyu-ukrainskogo-instituta-natsional-noj-pamyati-2006-2016>.
- Касьянов Г. Історична політика і меморіальні закони в Україні (початок ХХІ ст.). *Агора*. Вип. 17. С. 64-74.
- Касьянов Г. В. Історична політика 1990-х рр. – ХХІ ст.: Україна та пострадянський простір. *Україна Модерна* 2021. С. 135-159.
- Касьянов Г. Danse macabre: голод 1932–1933 рр. у політиці, масовій свідомості та історіографії (1980 – поч. 2000-х). К. : Наш час, 2010. 271 с.
- Касьянов Г., Толочко О. Національні історії та сучасна історіографія: виклики та небезпеки при написанні нової історії України. *Український історичний журнал*. 2012. № 6. С. 4–24.
- Киридон А. Гетеротопії пам'яті: Теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті. К.: Ніка-Центр, 2016. 320 с.
- Киридон А. М. Ландшафт пам'яті: концептуалізація поняття. *Національна та історична пам'ять. Збірник наукових праць*. 2017. Вип. 6. С. 77 – 85.
- Киридон А. Політика пам'ятів України (1991–2015 рр.) / *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: : Історія, міжнародні відносини*. 2015. Вип. 15. С. 244–250.
- Коньшина Г. Фактори становлення соціальної пам'яті. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. «Психологія»*. 2010. № 913. Вип. 44. С. 64–66.
- Коробанова О. Л. Міфи і реальність у Політичній свідомості молоді. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Серія: Психологія*. 2016. Т. 21. № 1. С. 125-136.
- Костюк І. Міф як соціокультурний феномен: функціональне навантаження. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2010. № 21. С. 367–378.
- Коч С. В. Любов, яка рухає кордони: діаспоральна політика Туреччини. *Сучасне суспільство. Збірник наукових праць*. 2018. № 2 (16). С. 119 – 134.
- Коч С. В. Меморіальна політика сусідів України: від стратегії національного суверенітету до «великих держав». *Politicus*. 2018. № 4. С. 46 – 50.
- Кравценюк В. М. Політичний міф як чинник трансформації суспільної свідомості в сучасній Україні: автореферат дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 – політична культура та ідеологія; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2015. 19 с.

- Кравченко В. Україна, Імперія, Росія. Вибрані статті з модерної історії та історіографії. К., 2011. 544 с.
- Кривошея В. Моделі пам'яті державна політика пам'яті. *Національна та історична пам'ять. Збірник наукових праць*. 2011. Вип.1. С. 26–37.
- Куцепал С В. Політичний міф : версія Ролана Барта. *Гілея*. 2016. № 12. С. 109–111.
- Легеза О. Концепція міфу у творчості Ролана Барта. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2019. Випуск 23, с. 54-59
- Лютко Н. В. Міфологізація політичної реклами. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Політологія. 2014. Т. 228. №216. С. 105-108.
- Максимчук О. В. Роль мас-медіа у формуванні політичних міфів. *Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / ред. С. В. Ківалов, Л. І. Кормич, І. М. Милосердна ; НУ «ОЮА», Видавничий дім «Гельветика»*, 2020. Вип. 65. С. 49-54.
- Мельникова Н. Функціонування міфологічної свідомості у політичній сфері: міфологічний час і простір. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку, випуск 23*, 2011 С. 26 - 32
- Мінк Ж. Політика пам'яті. *Політична енциклопедія*. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К. : Парламентське видавництво, 2011. 570 с.
- Нагорна Л. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії: монографія. Київ: ПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 324 с.
- Національна та історична пам'ять: словник ключових термінів / кер. авт. кол. А. М. Киридон. Київ: ДП «НВЦ«Пріоритети», 2013. 436 с.
- Ніколаєць Ю. О. Політика історичної пам'яті в Україні на початку ХХІ ст. *Збірник наукових праць «Політологічні студії»*. 2011. Вип. 2. С. 192–204.
- Пробийголова Н.В. Вплив політичного міфу на мотивацію політичного вибору особистості. *Політологічні записки*, 2011. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Polzap_2011_4_19.pdf.
- Рагімова А. Б. Політичний міф, міфологізація сучасного суспільства за допомогою соціальних мереж. *ГРАН*. Том 21. № 4 2018. С. 18 – 24.
- Розумний М. Виклики національного самовизначення: монографія. К.: НІСД, 2016. 196 с.
- Стародубцева Л. Пам'ять і забуття в історії ідей: мнемонічна герменевтика культури: автореф. дис д-ра філос. наук: 09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури; ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Х., 2014. 37 с.
- Студії пам'яті в Україні. Передмова, вступ. ст., заг. ред. А. М. Киридон. К. : ДП НВЦ «Пріоритети», 2013. 296 с.
- Сугестивні технології маніпулятивного впливу: навч. посіб. / [В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Л. Ф. Компанцева, О. Д. Бойко, та ін.]; за ред. Є. Д. Скулиша. К.: ЗАТ «ВІПОЛ», 2011. 248 с.
- Троян С., Киридон А. Сучасні «війни пам'ятей» в інформаційному просторі. *IX Міжнародний конгрес українців. Мистецтвознавство. Культурологія. Збірник наукових статей*. К., 2019. С. 513-522.
- Цимбал Т. Конфлікти пам'ятей в сучасному українському героїчному дискурсі (соціально-філософський аспект). *Українознавчий альманах*. 2022. Вип. 26. С. 87-93
- Цимбал Т. Формування українського пантеону героїв в контексті проблеми консолідації нації. *Українознавчий альманах*. 2018. Вип. 23. С. 81-87.
- Шайгородський Ю. Ж. Політика: взаємодія реальності і міфу; Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАНУ. К.: Знання України, 2009. 400 с.
- Шайгородський Ю. Політичний міф як інструмент дослідження політики. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*, 2010. № 21. С. 32-38

- Яворський В. Аналіз закону про заборону комуністичних символів. *Інформаційний портал Харківської правозахисної групи*. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1430493970>
- Bodnar J. Pierre Nora, National Memory, and Democracy: A Review Reviewed Works: Realms of Memory: Rethinking the French Past. *The Journal of American History*. Dec., 2000. Vol. 87, No. 3. P. 951-963. URL: <https://www.jstor.org/stable/2675281>
- Boer R. The robbery of language? On Roland Barthes and myth. *Culture, Theory and Critique*. 2011. Vol. 52, No. 2–3. P. 213–231.
- Bottici C. A Philosophy of Political Myth. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 294 p.
- Colovic I., Polityka Symboli. Eseje o antropologii politycznej, Universitas, 2001. 310 p.
- Combs J.E. Political Advertising as a Popular Mythmaking Form. *Journal of American Culture*. 1979. No 2. P. 331–340.
- Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. Eds by Astrid Erll. Ansgar Nünningin. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 2008. 203 p.
- Cuthbertson G. Political Myth and Epic. Chicago: East Lansing: Michigan State University Press, 1975. 384 p.
- Della Sala V. Political Myth, Mythology and the European Union. 2010. Vol. 48. Iss. 1. P. 1–19.
- Edelman M. Politics as symbolic action: Mass Arouss and Quiescence. Chicago 197. 143 p.
- Flood C. Political Myth: A Theoretical Introduction. New York: London: Routledge, 2001. 322 p.
- Frazer J. The Golden Bough: A Study in Magic and Religion. Oxford University Press; Reissue edition 858 p
- Marples D. Current Politics in Ukraine URL: <https://ukraineanalysis.wordpress.com/2015/04/09/ukraine-parliament-legalizes-fighters-for-ukrainian-independence-in-the-20thcentury/>
- Misztal B. A. Theories of social remembering. Maidenhead, Philadelphia : Open University Press, 2003. 190 p.
- Noiriel G. De l'histoire-mémoire aux «lois mémorielles»: Note sur les usages publics de l'histoire en France. *Etudes arméniennes contemporaines*. No 15. Paris, 2012. P. 35-49.
- Wagner-Pacifi, R. Memories in the Making: The Shape of Things That Went. *Qualitative Sociology*. 1996. Vol. 19 (3). P. 301-320.
- Wertsch J. V. Voices of Collective Remembering. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 202 p.
- Zelizer, B. Collective Memory as 'Time-Out': Repairing the Time-Community Link. *Communication and Community*. Eds. Gregory J. Shepherd and Eric W. Rothenbuhler. Mahwah, NJ: Erlbaum, 2001. P.181-189.

Спеціалізовані інтернет-ресурси:

Інститут дослідження тоталітарних режимів, Чеська Республіка, офіційний сайт: <http://www.ustrcr.cz>

Інститут національної пам'яті, Польща, офіційний сайт: <http://ipn.gov.pl>

Інститут національної пам'яті, Словацька Республіка, офіційний сайт: <http://upn.gov.sk>

Комітет національної пам'яті, Угорщина, офіційний сайт: <https://www.neb.hu> Український Інститут національної пам'яті, офіційний сайт: <http://memory.gov.ua>

Center for Interdisciplinary Memory Research URL: <http://www.memory-research.de>.

Center for the Study of History and Memory, Indiana Univ. URL: <http://www.indiana.edu/~cshm>.

History and Memory. Journal by Indiana Univ. Press URL:

<http://www.iupress.indiana.edu/journals/history/hmtoc.html>>

Interdisciplinary Study of Memory site, by John Sutton, Philosophy Department, Macquarie University, Sydney. URL: <http://www.phil.mq.edu.au/staff/jsutton/Memory.html>.
The Human Ecology of Memory. site by Prof. John F. Kihlstrom, Dept. of Psychology. URL: <http://socrates.berkeley.edu/~kihlstrm>>